

bundel van de ‘onveranderlijkheid’ als karaktertrek van het notarisambt wordt gesproken, dan is het wel de *fides publica*, die natuurlijk slechts gehandhaafd kan blijven als aan de vakbekwaamheid van de notarissen genoegzame eisen gesteld werden en de controle op hun functioneren effectief was. (Het is dus evident dat het notarisambt niet alléén maar een manier van geld verdienen is dat men — zoals een Eurocommissaris thans wil — naar geloven nóg meer aan onderlinge en externe concurrentie moet blootstellen: dan zal immers die grondvoorwaarde, het publieke vertrouwen, onherroepelijk verloren gaan.)

De volgende bijdragen in de bundel, alle van de hand van erkende specialisten, besteden aandacht aan aspecten als wetgeving, benoemingsprocedure, admisie, vorm, aard en kracht der akten, het bijhouden van protocollen enz. Niet altijd zijn voorstudies beschikbaar op grond waarvan schattingen van aantallen notarissen of hun sociale status kunnen worden gegeven. Een sterk punt van deze overzichtsbundel is dat de auteurs aandacht hebben gegeven aan de presentatie van de kenbronnen en de literatuur, zodat het een nuttig naslagwerk voor verder onderzoek is. Een index zou hierbij een extra hulpmiddel zijn geweest waardoor ook overbodige herhalingen of verschrijvingen zoals Passagerii (23) en Passegerii (50) geëlimineerd hadden kunnen worden.

A. H. Huussen jr.

G. Chr. Kok, *In dienst van het recht. Uit de geschiedenis van het gerechtshof 's-Gravenhage en de daaraan voorafgegane hoven (1428-heden)* (Hilversum: Verloren, 2005, 351 blz., ISBN 90 6550 879 1).

De geschiedenis van onze oude gerechtshoven heeft de laatste jaren een flinke impuls gekregen: kroonjaren of het betrekken van een nieuw gebouw — wijds ‘paleis van justitie’ genaamd — zijn doorgaans de aanleiding geweest. Zo werd rond 1998 een hele stapel publicaties gewijd aan het Hof van Friesland. Zonder speciale aanleiding van buitenaf, zo lijkt het, is door de oud-president van het Haagse gerechtshof, dat in 1838 onder deze naam ging functioneren, naar de geschiedenis van ‘zijn’ Hof onderzoek gedaan — voor zijn plezier en uit wetenschappelijke nieuwsgierigheid.

De auteur heeft er uitdrukkelijk voor gekozen geen ‘complete’ geschiedenis van het Haagse Hof en zijn voorgangers te schrijven. Weliswaar is er over het oude Hof van Holland, dat in 1462 zijn eerste instructie kreeg, al een en ander gepubliceerd — we wijzen op de drie bundels met handelingen van symposia uit 1997 en later jaren verzorgd door R. Huybrecht —, maar al die kleinere voorstudies en enkele incidentele uitgaven van vonnissen nemen niet weg dat het pad voor een omvattend gedenkboek nog niet voldoende geëffend is. En dat zal nog wel even zo blijven, want er is over de periode van 1430 tot 1838 een overstelpend omvangrijk archief van het Hof van Holland overgeleverd. Nadien ligt dat iets anders; ik kom daarop terug.

Kok schrijft dus uitdrukkelijk *capita* uit de geschiedenis van het Hof en hij heeft daartoe de vorm van biografieën gekozen: van de stichters Jacoba van Beieren en Philips de Goede via presidenten als Nicolaas Everaerts en J. E. Reuvens, advocaten/procureurs-fiscaal als Hugo de Groot en J. Zaaijer tot specialisten als H. Schuttevâer en jhr. Th. W. van

den Bosch. En natuurlijk ontbreekt de eerste vrouwelijke raadsheer, L. A. Barendsen-Cleveringa, niet die heel wat Leidse rechtenstudenten in haar functie als docente 'Inleiding' hebben leren kennen. Alles bijeen negentien kostelijke juristenportretten.

Deze biografische aanpak heeft enerzijds het bezwaar dat er amper 'grensverleggend' onderzoek voor is gedaan, gebaseerd als zij is op de bestaande literatuur — maar die is naar mijn indruk dan ook uitputtend benut. Anderzijds heeft die aanpak echter de charme dat zij functionarissen laat herleven en de auteur verstaat de kunst in zijn verhaal de institutionele geschiedenis van het Hof te verwerken en deze soms ook goed in een algemeen politiek kader te plaatsen. Kortom, aangename en informatieve lectuur.

Natuurlijk plaatst de kritische vakhistoricus hier en daar een vraagteken. Het *esprit de corps* en het zelfbeeld van de auteur-functionaris die dicht bij 'ons Hof' staat, belemmeren soms het gedistantieerde zicht. Dat 'wij in een lange traditie van onafhankelijke rechtspraak staan' (8) is natuurlijk maar betrekkelijk en wordt al in het boek zelf herhaaldelijk weersproken. (19, 42, 45, 64, 74, 153, 154) Die zogenaamde onafhankelijke rechtspraak is slechts langzaam gegroeid, tegelijk met het verwerven van 'de' rechtsstaat: een wankel evenwicht trouwens, als we vandaag lezen dat een vrijsprekend vonnis van het Hof te 's-Gravenhage in een geruchtmakende strafzaak voor de CDA-fractievoorzitter volhardend 'onacceptabel' is. (NRC/H 20 en 26-11-2005)

Een ander punt van mogelijke kritiek is de stelling van de auteur dat door het verloren gaan van het archief van het Hof sinds 1838 bij 'een' bombardement (door wie?) in 1945 het onmogelijk zou zijn bepaalde vragen te beantwoorden. De gevallen die Kok noemt (9, 135, 154), zijn echter niet principieel onoplosbaar ondanks dat verlies. Het Hof communiceerde immers met andere instellingen? Allicht is het een groot gemak voor de historieschrijver als er een eigen archief van de te onderzoeken instelling of persoon is overgeleverd maar dit is geen *conditio sine qua non*. Anders had Van Winter ook niet de studie kunnen publiceren over de Kamer te Groningen van de WIC die er nu ligt, of was een biografie van de schilderes Jacoba van Heemskerck onmogelijk geweest.

De auteur heeft zijn biografische schetsen (13-234) in niet geringe mate verrijkt met zijn 'epiloog' waarin hij enkele kritische noten kraakt — onder andere over de explosieve groei van de afdeling rechtspraak bij de Raad van State — en met enkele alfabetische lijsten van functionarissen bij het Hof in de verschillende episoden van zijn bestaan. (243-342) Vooral de lijst van vaste functionarissen sinds 1838 is dankzij de biografische aantekeningen die de auteur eraan toevoegt, inzicht gevend in de netwerken van deze ambtenaren. De nieuwsgierige lezer constateert al gauw dat het velen niet heeft gehinderd in hun carrière als hun (schoon)vader al rechter was, of dat een vice-presidente ega is van een 'begaamd rechtshistoricus' die lid is van de leescommissie van dit aardige boek. Dit werk roept nu als het ware wel om de rechtshistoricus die eindelijk eens studie maakt van de resultaten van het eigenlijke werk van het Hof: zijn rechtsprekende arbeid in de loop van ruim vijf eeuwen.

De bundel is goed gedocumenteerd en geïllustreerd en voorzien van een register van namen dat het boek optimaal toegankelijk maakt.

A. H. Huussen jr.

D. Hellema, H. Reiding, ed., *Humanitaire interventie en soevereiniteit. De geschiedenis van een tegenstelling* (Amsterdam: Boom, 2004, 307 blz., € 29,50, ISBN 90 8506 114 8).

Dit boek onder redactie van de Utrechtse hoogleraar in de geschiedenis van de internationale betrekkingen Duco Hellema, daarbij geassisteerd door Hilde Reining, verbonden als promovendus aan het Studie- en informatiecentrum mensenrechten, behandelt een belangrijk thema: de complexe materie van de principes van soevereiniteit en non-interventie en het fenomeen humanitaire interventie. Deze problematiek domineert in steeds grotere mate de huidige wereldpolitiek: Irak, Afghanistan, Darfur zijn voorbeelden waar deze volkenrechtelijke aspecten centraal staan. In hoeverre het van buitenaf ingrijpen om humanitaire redenen door een staat, dan wel een groep van staten, te rijmen valt met het principe van non-interventie en soevereiniteit, is het centrale thema van deze boeiende en kwalitatief hoogstaande bundel. Hoe hebben deze grondregels van interstatelijke betrekkingen zich ontwikkeld, in welke mate hebben humanitaire interventies zich door de tijd heen voorgedaan, op welke gronden werden zij gelegitimeerd en wat is nu de huidige stand van zaken in dit opzicht? Doet zich inderdaad een tendens voor, waarbij de genoemde principes niet langer absoluut en onaantastbaar zijn, ten faveure van interventies op humanitaire gronden, of is dit slechts schijn? Het zijn deze en andere intrigerende vragen die, na te zijn voorafgegaan door een heldere inleiding op de materie van de twee eindredacteurs, in dertien bijdragen van overwegend aan de Utrechtse universiteit verbonden wetenschappers — meest historici aangevuld door een enkele volkenrechtelijke deskundige — aan bod komen.

De bundel bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt een historisch overzicht gegeven hoe de tegenstelling zich heeft uitgekristalliseerd. De vijf artikelen, die gezamenlijk de gehele periode van de Middeleeuwen tot het eind van de twintigste eeuw omvatten, maken duidelijk dat er sprake is van continuïteit met betrekking tot het dilemma van het ingrijpen op morele gronden versus het respecteren van een anderstatelijk grondgebied. Het beginsel van humaniteit werd voortdurend gebruikt om economische en politieke redenen tot ingrijpen te maskeren en te legitimeren. In die zin is er weinig nieuws onder de zon en is het te berde gebrachte weinig verrassend. Toch is het goed dit alles nog eens uiteengezet en onderbouwd te zien. Bijzonder verhelderend is in dit kader het overzichtsartikel van Kuitenbrouwer, die de evolutie van de soevereiniteitsgedachte buiten Europa behandelt. Juist omdat in de huidige tijd humanitaire interventies vooral van toepassing zijn in gebieden als Afrika en Azië, is het interessant om te lezen hoe Europese koloniale mogendheden niet schroomden in te grijpen in niet-Europese aangelegenheden, waarbij het begrip beschaving een hoofdrol speelde. Morele superioriteitsgevoelens en de drang om 'primitieve' volkeren te civiliseren werden legitieme overwegingen geacht om in de binnenlandse aangelegenheden van de desbetreffende niet-Europese staat in te grijpen, ook al waren politiek-strategische en economische belangen de ware redenen tot interventie. Altruïsme als de primaire overweging tot handelen vormde nooit een factor van belang. Morele overwegingen waren hoogstens een bijkomstig, zij het gretig aangegrepen argument om tot militair optreden te besluiten en de actie van een legitimatie te voorzien.